

Załącznik nr 2

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Halina Monika Wróblewska

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne

Magisterium: magister pedagogiki, specjalność Pedagogika opiekuńczo-wychowawcza (dyplom z wyróżnieniem), Uniwersytet Warszawski, Filia w Białymstoku, Wydział Pedagogiki i Psychologii na podstawie pracy pt. *„Próba odtworzenia psychologicznych i społecznych uwarunkowań czynów samobójczych młodzieży w regionie białostockim w opinii najbliższych”* (21.06.1987)

Doktorat: doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki – uzyskany w Uniwersytecie w Białymstoku na Wydziale Pedagogiki i Psychologii na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *„Postawy twórcze na tle cech osobowości studentów I i V roku nauczycielskich studiów uniwersyteckich”* promotor: prof. zw. dr hab. Wenancjusz Panek, recenzenci w przewodzie doktorskim: prof. dr hab. Alicja Anna Kotusiewicz, prof. dr hab. Stanisław Popek (18.05.2000)

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych

Od 01.10.1987 – 30.09. 1987 asystent - stażysta w Zakładzie Psychologii Rozwojowej, Wychowawczej i Społecznej, Wydział Pedagogiki i Psychologii Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku

Od 01.10.1988 – asystent w Zakładzie Psychologii Rozwojowej, Wychowawczej i Społecznej, Wydział Pedagogiki i Psychologii Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku

Od 01.01.2000 do chwili obecnej – adiunkt w Zakładzie Psychologii Społecznej i Rozwoju Człowieka, Wydział Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku

Dodatkowe zatrudnienie: od 1.10.2014 PWSZ w Suwałkach Instytut Humanistyczno-Ekonomiczny stanowisko: starszy wykładowca

4. Wskazanie osiągnięcia wynikających z art. 16 ust. 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) Tytuł osiągnięcia naukowego: **Kompetencje twórcze w dorosłości**. Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2015 ss.340 (monografia autorska)

ISBN 978-83-64817-01-4 recenzenci: prof. dr hab. K.J. Szmidt, prof. dr hab. Lidia Łysiuk

b) omówienie celu naukowego/artystycznego w/w prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (artystycznych)

5.1. Aktywność naukowa przed uzyskaniem stopnia doktora

5.2. Aktywność naukowa po uzyskaniu stopnia doktora. Obszary zainteresowań badawczych

Wprowadzenie

Jako osiągnięcie naukowe, wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.), wskazuję monografię autorską pt. *Kompetencje twórcze w dorosłości*. Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2015. Monografia stanowi ukoronowanie moich eksploracji naukowo-badawczych. Konceptualizacja badań własnych jest wynikiem wieloletnich studiów i badań naukowych w **interdyscyplinarnym** obszarze **rozwoju, twórczości i edukacji**. Monografia ma charakter ujęcia wieloparadygmatowego. Teoretyczne podstawy uwarunkowań, rozwoju oraz indywidualizacji kompetencji twórczych tworzy ujęcie psychopedagogiczne. Kompetencje twórcze wpisują się w nurt badawczy pedagogiki rozwoju dorosłych. Charakter kompetencji ujawnia się jako potencjał rozwojowo-adaptacyjny, podmiotowo-sprawczy, ukierunkowany na zmiany. Obrazują wielowymiarowość rozwoju, a jednocześnie jego indywidualny charakter. Problematyka kompetencji twórczych podjęta w opracowaniu została umiejscowiona na tle uwarunkowań rozwoju i możliwości realizacji indywidualnego potencjału. W dążeniu do spełnienia i rozwoju wewnętrznego potencjału motywacja wywodzi się z dwóch podstawowych potrzeb: kompetencji – wpływu na zdarzenia i efekty działań oraz autonomii – działania w poczuciu swobody wyboru. Twórczy charakter kompetencji podkreśla przyjęty *humanistyczny paradygmat twórczości*. Tworzy on przestrzeń dla szeroko pojętego twórczego rozwoju, ujmowanego w świetle założeń humanistycznych, jako zespół kompetencji podmiotu sprzyjających samorealizacji. Samorealizacja, postrzegana jako metapotrzeba utożsamiana z samoaktualizacją, oznacza najlepsze wykorzystanie możliwości podmiotowych w określonych warunkach życiowych. Przyjęta rozwojowa (szeroka) perspektywa (tło) ujmowania kompetencji twórczych (podmiotowych zasobów twórczych), pozwala na ich interpretację jako wewnętrznego potencjału podmiotu. Perspektywa rozwoju aktywności twórczej w ciągu życia pozwala spojrzeć na twórczość jak na szerokie *spektrum zachowań adaptacyjnych*, które można sprowadzić do rezultatu: *od przystosowania się do świata – do przystosowania świata do siebie*. Zgodnie z przyjętymi założeniami pracy, koncepcja twórczych kompetencji wpisuje się w szeroko rozumiany przedmiot zainteresowań pedagogiki zdolności i pedagogiki twórczości, określony jako poszukiwanie i analiza teoretyczna oraz empiryczna edukacyjnych uwarunkowań rozwoju kreatywności dzieci, młodzieży i dorosłych. Sytuuje się ona także w obszarze pomocy w tworzeniu, rozumianej jako budzenie oraz wspieranie zdolności

twórczych ludzi w każdym wieku, zainteresowanie warunkami inicjowania, projektowania i realizacji edukacji „ku twórczości” w ramach psychopedagogiki kreatywności.

1. Cel naukowy monografii

Prowadzone autorskie wieloletnie studia literatury przedmiotu zrodziły potrzebę wyjaśnienia problemów należących do rdzenia przedmiotowego dyscypliny jaką jest pedagogika twórczego rozwoju i zdolności. Autorskim zamiarem było wskazanie luki w dotychczasowej wiedzy psychopedagogicznej dotyczącej twórczości w aspekcie rozwojowym a także rozwinięcia niezbyt wylaborowanych wątków w obszarze twórczego charakteru kompetencji i **twórczościowej perspektywy** rozwoju kompetencji osób dorosłych. Potrzebna jest próba nowego spojrzenia na jedno z podstawowych pojęć przedmiotu badań pedagogicznych, jakimi są kompetencje twórcze i autokreacyjne oraz ich nabywanie. Za własny wkład w rozwój dyscypliny uznaję podjęcie próby **interdyscyplinarnego** spojrzenia na uwarunkowania rozwoju i realizacji twórczych kompetencji w dorosłości i uczynienie ich przedmiotem badań. Jest to czytelna egzemplifikacja moich wysiłków naukowo-badawczych, ukierunkowanych na dalszy rozwój wiedzy **o twórczych i autotransgresyjnych** zasobach człowieka, ujętych w **pozytywnej, psychopedagogicznej perspektywie**. Koncepcja transgresyjna zainspirowała do **nowego spojrzenia** na istotę twórczych kompetencji. Otwiera ona **nowe perspektywy** badawcze. Studium podejmuje szerokie spektrum zagadnień związanych z naturą kompetencji twórczych, czynnikami wpływającymi na ich rozwój i różnicami pomiędzy przedstawicielami młodych dorosłych. Wszystkie słowa - klucze w rozważaniach nad istotą twórczych kompetencji powiązane są z dwoma kategoriami: **rozwojem i twórczością**. Celem prezentowanej pracy jest empiryczna weryfikacja modelu kompetencji twórczych w dorosłości w aspekcie uwarunkowań rozwojowych, podmiotowych różnic interindywidualnych i intraindywidualnych. Realizowanym badaniom empirycznym przyświecały cele zarówno teoretyczno-poznawcze, jak i praktyczne. W ramach celów teoretyczno-poznawczych, podjęte w opracowaniu koncepcji badawczej studia literatury przedmiotu, pozwoliły na analizę z zakresu psychologii rozwoju człowieka, psychologii twórczości i pedagogiki twórczości, charakterystyki twórczego rozwoju osób dorosłych. Celem poznawczym analiz i programu badawczego jest spojrzenie na naturę twórczych kompetencji **wieloaspektowo**. Uwarunkowania rozwoju kompetencji twórczych osób dorosłych opracowano *w aspekcie różnic podmiotowych i procesu indywidualizacji*. Przedstawione zostały różne konteksty uwarunkowań rozwoju kompetencji. Istotę podjętego tematu wyznaczają pojęcia – kategorie - podmiotowych cech twórczych – transgresji – indywidualizacji. Podjęte w pracy wieloaspektowe ujęcie kompetencji ma na celu zarówno rozpoznawanie indywidualnych twórczych zasobów podmiotowych, jak też ich aktywizowanie poprzez wskazanie głównych kierunków oddziaływań służących rozwojowi kompetencji

twórczych. Poza przyczyną poznawczą podjęcia zagadnienia kompetencji twórczych w kontekście uwarunkowań i rozwoju należy też wskazać jego **cel praktyczny**. Jest nim **animacja na rzecz rozwoju** twórczych kompetencji. Istnieje możliwość aplikacji uzyskanych rezultatów do obszaru **edukacji dorosłych**, który zajmuje szczególne miejsce w systemie edukacji. Obszar ten wykazuje dynamikę przemian. Obejmuje różne etapy w życiu człowieka, które charakteryzują się odmiennymi potrzebami. Tempo zmian społecznych rodzi stałą konieczność doskonalenia i rozwijania kompetencji. Można odnieść do **psychopedagogiki rozwoju i edukacji dorosłych** – projektowania programów edukacyjnych dotyczących kształcenia ustawicznego oraz samokształcenia i twórczej aktywizacji. Człowiek dorosły – kompetentny twórczo – jako podmiot oddziaływań edukacyjnych. Rodzi to pytania: Jak motywować ludzi dorosłych do indywidualnej aktywności na rzecz kompetentnego rozwoju a następnie podtrzymywać i wspierać tę aktywność? W jaki sposób projektować i realizować projekty działań na rzecz twórczego funkcjonowania człowieka? Jak optymalizować rozwój twórczych kompetencji? Ważne są wszystkie próby wyjaśniania mechanizmów ujawniania się i realizacji twórczych zasobów podmiotowych - celem - wspierania rozwoju i podnoszenia dobrostanu człowieka.

2. Struktura monografii

Rozdział 1 z podrozdziałami (1.8.) przedstawia teoretyczny kontekst powstawania koncepcji twórczych kompetencji i źródła inspiracji w oparciu o studia literaturowe. Wewnętrzny potencjał podmiotu ujęto jako kontekst ich rozwoju. Aktywność twórczą ukazano jako obszar ujawnia się kompetencji a podmiotowe cechy twórcze i zdolność transgresji - jako wyznaczniki twórczych kompetencji (aspekt personologiczny). Doświadczenie życiowe (biograficzne) stanowią indywidualny kontekst ujmowania twórczych kompetencji. Pozytywna perspektywa człowieka i jakości życia – jako kontekst ich rozwoju. W rozdziale 2 metodologicznym przedstawiono założenia oraz cel badań, został omówiony program badań wraz z prezentacją problemów i hipotez, opisem zastosowanych metod, procedurą badań, charakterystyką osób badanych i schematem analizy wyników. Cele badawcze zrealizowano, korzystając z analiz statystycznych, które zaprezentowano w kolejnych rozdziałach części empirycznej. Rozdziały 3 i 4 prezentują wyniki przeprowadzonych badań własnych, zintegrowane badanie ilościowe i jakościowe. Ostatni 5 rozdział zawiera podsumowanie wyników badań i implikacje edukacyjne. Książkę kończą ogólne refleksje dotyczące problematyki uwarunkowań twórczych kompetencji

3. Kompetencje twórcze jako wymiar twórczego funkcjonowania w dorosłości – ujęcie autorskie

Koncepcja twórczych kompetencji pozostaje bliska znaczeniowo autokreatywnemu (autokreacyjnemu) ujęciu kompetencji, które wiążą się z procesami samorozwoju i

samosdoskonalenia wyrażają się w zdolności jednostki do inicjowania i realizowania przez nią zadań w celu osiągnięcia takich zmian w psychice, które uzna ona za zgodne z pożądanymi przez nią na danym etapie rozwoju standardami (Dudzikowa,1994)¹ Koncepcja twórczych kompetencji odpowiada także znaczeniowo kompetencjom interpretacyjnym, odpowiadającym za „czynienie świata zrozumiałym”, dzięki którym osoba może nadać i odczytać sens tego, co ją otacza i czego doświadcza.

- *Wielowymiarowe spojrzenie na istotę twórczych kompetencji*

Koncepcja autorska twórczych kompetencji w dorosłości odwołuje się do kilku paradygmatów: *rozwojowo-humanistycznego, interakcyjnego i systemowego* ujmowania twórczości, *transgresjonizmu* oraz *pozytywnej koncepcji* zasobów i dobrostanu człowieka oraz jakości życia. Usytuowanie koncepcji twórczych kompetencji w **pozytywnej** koncepcji człowieka i jakości życia miało na celu przyjęcie założenia, że dobrostan jednostki i pozytywna realizacja posiadanych zasobów stanowi *rezultat interakcji* między: realizacją twórczych dyspozycji (cech), postawą twórczą (odtwórczą), zdolnością transgresji i zachowań transgresyjnych, oceną zadowolenia z życia wynikającą z realizacji potrzeb. Specyfika autorskiej perspektywy sytuuje pole znaczeniowe twórczych kompetencji w systemowym i interakcyjnym podejściu do twórczości, koncepcji postawy twórczej oraz transgresyjnej koncepcji J. Kozielskiego. Jako kontekst rozwoju twórczych kompetencji zaproponowano pozytywną perspektywę człowieka i jakości życia. Twórcze kompetencje stanowią **zasób wspierający rozwój** i życiową satysfakcję, wyrażoną możliwością autokreacji, realizacją potrzeb i celów życiowych.

Ujęcie systemowe ujmuje twórczość w kategoriach procesu, wyrażonego w postawie twórczej i rozumianego w kontekście szerokim, jako wypadkową wzajemnych oddziaływań funkcji poznawczych i motywacyjno-emocjonalnych osobowości. Podmiotowa kompetencja twórcza stanowi jedną z tych zmiennych.

- *Podmiotowe cechy twórcze i transgresja*

Wyznacznikami twórczych kompetencji są podmiotowe cechy twórcze. Ujęte jako postawa twórcza, wyrażają aktywne ustosunkowanie się do życia i otaczającego świata, którego wyrazem jest potrzeba poznawania, przeżywania oraz świadomego zmieniania zastanej rzeczywistości oraz własnego Ja. Postawa twórcza, ujmowana jako zespół dyspozycji poznawczych, emocjonalno-motywacyjnych i behawioralnych, umożliwia jednostce

¹ Dudzikowa M.: *Kompetencje autokreacyjne – czy i jak są możliwe do nabycia w toku studiów pedagogicznych?* [w]: H. Kwiatkowska (red.), *Ewolucja tożsamości pedagogiki*. Polskie Towarzystwo Pedagogiczne, Warszawa 1994.

reorganizowanie dotychczasowych doświadczeń, odkrywanie i konstruowanie sposobu działania postrzegania świata.

Zdolność transgresji jako **wyznacznik** twórczych kompetencji - to innowacyjny, twórczy, zorientowany na cel sposób myślenia i działania, którego cechą wychodzenie poza możliwości. Kompetencje twórcze w perspektywie transgresyjnej zawierają zdolności do transgresyjnych działań w sytuacjach zadaniowych i różnych dziedzinach życia ale także zdolności do **poszerzania** osobistych zasobów rozwojowych. Głównym autorskim zamiarem było poszukiwanie – w teorii i danych empirycznych – odpowiedzi na pytanie o to, jakie są uwarunkowania rozwoju twórczych kompetencji w dorosłości? W badaniach podjęto próbę ustalenia i odpowiedzi na pytanie o to, jakie związki zachodzą pomiędzy występowaniem podmiotowych cech twórczych a zachowaniami transgresyjnymi, doświadczeniem życiowym (biograficznym) i poziomem zadowolenia z życia w realizacji twórczych kompetencji? Przyjęto założenie, iż w realizacji twórczych kompetencji podmiotowe cechy twórcze i aktywność podmiotowo-sprawcza wiążą się dodatnio z zachowaniami transgresyjnymi i aktywnością ukierunkowaną na zmiany, co sprzyja poczuciu zadowolenia z życia i jest związane z indywidualną organizacją i interpretacją osobistych i społecznych doświadczeń. Przyjęto założenie o roli zachowań transgresyjnych w **dynamizowaniu** zachowań twórczych (zasobów twórczych). Koncepcja transgresyjna człowieka – skoncentrowana na **zmianie i rozwoju** – zakłada, że jego zachowanie jest działalnością intencjonalną, autonomiczną, zorientowaną na cel i dążącą do wychodzenia poza możliwości. Transgresje to czynności twórcze i innowacyjne. Pozwalają człowiekowi wychodzić poza granice dotychczasowego funkcjonowania, a zatem zdobywać nowe obszary działania lub tworzyć nowe wartości. Transgresyjność ujawnia się w postaci działań ukierunkowanych ku rzeczom, ludziom, symbolom oraz ku sobie. Specyfika autorskiej koncepcji ujęcia twórczych kompetencji polega na zaprezentowaniu w badaniach własnych dwóch perspektyw (paradygmatów): wyjaśniającej i interpretacyjnej. W paradygmacie wyjaśniającym (korelacyjnym), poszukiwane są związki przyczynowo-skutkowe, korelacyjne. W modelu rozumiejącym (interpretacyjnym), który jest adekwatny do badania fenomenologicznego świata przeżyć i znaczeń, rozpoznawane są tzw. związki sensu, czyli relacje znaczeniowe między poszczególnymi elementami zdarzenia oraz między każdym z nich i zdarzeniem jako całością.

4. Metodologia badań

Pomysłem autorskim było zintegrowanie badań ilościowych i jakościowych. Nie jest to nowa perspektywa badawcza ale druga część pracy stanowi nową jakość i autorskie ujęcie, w którym zawarta jest **heurystyka**. Twórczość, jak mało który fenomen aktywności człowieka nadaje się do badań zarówno ilościowych, jak i jakościowych. Zwłaszcza badań jakościowych, idących w głąb i próbujących odkryć nie tylko częstotliwość przejawiania się zachowań twórczych, lecz istotne znaczenie tych zachowań dla rozwoju człowieka i jego edukacji.

Badanie ilościowe zaowocowało bogatym materiałem, który można wykorzystać jako podstawę dalszych kontekstowych interpretacji. Zastosowanie podejścia jakościowego jest badaniem pewnych specyficznych problemów, które trudno jest ujmować inaczej, żeby dowiedzieć się czegoś istotnego. Uzupełnia ono w sposób niezwykle wartościowy i ważny strategię metodologii ilościowej gdy niemożliwe jest uchwycenie tego, co ściśle podmiotowe, niepowtarzalne i indywidualne za pomocą metod ilościowych.

W prezentowanym projekcie badań uwzględnione zostały dwa podejścia badawcze: skoncentrowane na zmiennych (na właściwościach różniących wszystkie osoby) i skoncentrowane na osobie (na typach osób, różniących się specyficznymi konfiguracjami właściwości). W podejściu skoncentrowanym na zmiennych (funkcje) celem badań jest predykcja. Zmienne traktowane są jako czynniki sprawcze (przyczyny) oraz następcze (skutki). W kategoriach zmiennych formułowane są problemy badawcze oraz interpretowane wyniki. W podejściu skoncentrowanym na osobie jednostka traktowana jest jako całość procesów i funkcji, odpowiedzialna za indywidualną strukturę doświadczeń i przeobrażanie się sposobów ich przeżywania (psychologia humanistyczna) lub jako złożony system, który funkcjonuje i rozwija się całościowo w dynamicznym procesie zmian wielowymiarowych, wielokrotnie i wieloczynnikowo determinowanych (psychologia rozwoju człowieka).

W prezentowanym projekcie wykorzystano **autorską adaptację** testu niedokończonych zdań oraz wykorzystano **oryginalną próbę** analizy wyników badań tego testu. Technika projekcyjna testu niedokończonych zdań została zmodyfikowana i dostosowana tematycznie do potrzeb prowadzonych badań. Miała na celu przeprowadzenie analizy jakościowej o charakterze opisowo-interpretacyjnym odnoszącym się do subiektywnych doświadczeń i nadawania im indywidualnych znaczeń. Zebrano materiał projekcyjny testu zdań niedokończonych w postaci pięćdziesięciu trzech dokończonych zdań od każdej osoby badanej. Następnie został on poddany dwóm etapom analizy: 1) analizie danych pochodzących od każdej z osób (indywidualnie), 2) analizie danych pochodzących od wszystkich badanych. Podjęto próbę sproblematyzowania i odniesienia do kategorii pojęciowych przedstawionych w części teoretycznej w celu ugruntowania interpretacji zebranego materiału w przyjętych założeniach teoretycznych.

5. Osiągnięte wyniki

Uzyskane rezultaty badań pozwalają przyjąć trzy zasadnicze strategie realizacji twórczych kompetencji (twórczych zasobów podmiotowych i transgresyjnych) w dorosłości. Pierwszą jest strategia (koncepcja/program funkcjonowania) **adaptacyjno-zachowawcza (przystosowawcza)** (z przewagą postawy odtwórczej i zachowań ochronnych). Drugą stanowi strategia **twórczo-transgresyjna pro(innowacyjna)** (postawa twórcza, zachowania transgresyjne i proaktywność) a trzecią strategia **zintegrowana** (adaptacyjna/zachowawcza/innowacyjna) realizacji twórczych kompetencji (potencjału,

zasobów podmiotowych). U podstaw wszystkich leży **potrzeba twórcza**, która stanowi siłę rozwojową i dynamizm wszelkiej aktywności, w której realizuje się potencjalność człowieka.

Kompetencje twórcze ukazane w perspektywie uwarunkowań rozwojowych, podmiotowo-twórczych, transgresyjnych i zindywidualizowanych pozwalają na charakterystykę zachowań człowieka aktywnego, zaangażowanego w zmiany, ich inicjowanie i proces kreacji. Powoduje to zróżnicowanie typologii, koncepcji i strategii odkrywania twórczych kompetencji w dorosłości, umiejętnego zarządzania nimi oraz tworzenia indywidualnych projektów ich przyszłych realizacji.

Do udziału w badaniach zaproszono kobiety i mężczyzn w pierwszej dekadzie okresu wczesnej dorosłości w przedziale wiekowym (20-23 lata), fazie średniej (24-29 lat) oraz osób powyżej 29 lat (30-35 lat). W badaniach wzięło udział łącznie 350 osób (w tym 290 kobiet i 60 mężczyzn) w wieku od 20-35 lat.

Wśród badanych w przedziale wiekowym 20-23 r.ż. było więcej osób o typie nisko twórczym w porównaniu z pozostałymi grupami. W grupie wiekowej powyżej 29 r.ż. odnotowano wyższy procentowy udział osób o typie wysoko twórczym (dzięki istotnie wyższemu poziomowi aktywności podmiotowo-sprawczej). Podmiotowe cechy twórcze wiążą się dodatnio z podejmowaniem zachowań transgresyjnych. Rozpatrując kompetencje twórcze w perspektywie transgresyjnej warto zaznaczyć, że – podobnie jak w ujęciu twórczym – ukazują człowieka aktywnym, twórczo przekształcającym otoczenie i samego siebie. Jest on *aktywnym sprawcą*, zdolnym do myślenia i działania transgresyjnego skoncentrowanym na zmianie i rozwoju.

Zgodnie z przewidywaniem poziom gotowości do podejmowania zachowań transgresyjnych w badanej grupie był zróżnicowany ze względu na wiek. Uzyskane rezultaty badań wskazują, że osoby powyżej 30 r.ż. częściej charakteryzuje wysoki poziom zachowań transgresyjnych.

Rola aktywności własnej w realizacji twórczych kompetencji: Aktywność podmiotowo sprawcza (Nonkonformizm) wiąże się dodatnio z podejmowaniem i realizacją zachowań transgresyjnych oraz aktywnością ukierunkowaną na zmiany. Podmiotowe cechy twórcze wyrażone w postawie twórczej *współwystępują* z zachowaniami transgresyjnymi: motywacją (pro)twórczą w poszukiwaniu zmian, nonkonformizmem, orientacją na działanie i na przezwyciężanie trudności, z otwartością i odwagą w podejmowaniu nowych zadań, z innowacyjnością i akceptacją nowości. Im wyższy poziom postawy twórczej i jej składowych w sferze poznawczej (zachowania heurystyczne) i charakterologicznej (orientacja nonkonformistyczna), tym silniejsze związki z różnymi przejawami transgresyjności: nastawieniem do dominowania nad innymi, motywacją do wzbogacania kompetencji, innowacyjnością w projektowaniu nowych rozwiązań i odwagą w podejmowaniu nowych zadań. Cechy podmiotowego nonkonformizmu, najsilniej związane z zachowaniami transgresyjnymi, stanowiły: *dominatywność, aktywność, odwaga, spontaniczność, konsekwencja, oryginalność, wysokie poczucie wartości Ja*. Aktywność, dominatywność i odwaga oraz

wysokie poczucie wartości Ja – główne wyznaczniki funkcjonowania człowieka z wysokim poziomem podmiotowych cech twórczych – okazały się istotnie skorelowane ze wskaźnikami zachowań transgresyjnych. Może to oznaczać, że podmiotowe cechy twórcze wspierane predyspozycjami do zachowań transgresyjnych (i odwrotnie) stanowią **ważne zasoby osobiste** w realizacji celów i zadań. Podmiotowa aktywacja pozytywna i negatywna oraz poziom wykorzystywania posiadanego potencjału rozwojowego i zasobów indywidualnych skutkuje dalszymi konsekwencjami m.in. zadowoleniem z życia, poczuciem życiowej satysfakcji, które stanowią ważne wyznaczniki rozwoju. W przypadku osób z niskim poziomem postawy twórczej i podmiotową aktywacją negatywną (Konformizm) można sugerować, iż *nie są realizowane* najważniejsze dla optymalnego funkcjonowania wymiary dobrostanu, jak samoakceptacja i osobisty rozwój. Zamiast realizacji indywidualnego potencjału rozwojowego oraz autonomii, niezależności, panowania nad otoczeniem, poczucia sprawstwa, pozytywnego stosunku do samego siebie (poczucia wartości własnego Ja) – osoby te charakteryzuje zahamowalność, bojaźliwość (lęklliwość), słaba odporność i wytrwałość, niskie poczucie wartości Ja, niesamodzielność.

Związek twórczych kompetencji z osiągnięciem życiowej satysfakcji: Badania potwierdziły przyjęte założenie o istnieniu zależności między podmiotowymi cechami twórczymi i wartościowaniem (oceną) różnych sfer życia oraz poziomem życiowej satysfakcji. Osoby wykazujące przewagę podmiotowych cech twórczych osiągają wyższe wskaźniki poczucia zadowolenia z życia, szacowane jako różnica między wartością tego, co określa człowiek jako źródło satysfakcji życiowej a poczuciem zaspokojenia potrzeb w tym obszarze. Co istotne, osoby wykazujące przewagę podmiotowych cech twórczych uzyskały wyższe wskaźniki poczucia zaspokojenia potrzeb ważnych z punktu widzenia zadań rozwojowych okresu dorosłości, takich jak: bezpieczeństwo, związki z ludźmi, działalność dla innych, aktywność i praca, wypoczynek i czas wolny. Obszary satysfakcji życiowej w dorosłości wiążą się z realizacją zadań rozwojowych. *Wyższe wskaźniki* poczucia zadowolenia z życia wykazują osoby z wysokim poziomem podmiotowych cech twórczych i zachowań transgresyjnych w zakresie działań związanych z pomaganiem innym i wspieraniem ich, wychowywaniem innych ludzi, aktywnością zawodową oraz twórczością.

Satysfakcja z życia jest pochodną zaangażowania w realizację zadań i celów. Ich pomyślna realizacja wzmacnia samoocenę i przyczynia się do większego zadowolenia z życia. Nie tylko sukces czyni człowieka szczęśliwym, ale i bycie szczęśliwym rodzi sukces.

Rola osobistych i społecznych doświadczeń w realizacji twórczych kompetencji: Kompetencje twórcze – jako podmiotowe cechy twórcze, aktywność podmiotowo-sprawcza i zachowania transgresyjne oraz aktywność ukierunkowana na zamiany w perspektywie indywidualizacji – ujęte zostały jako *organizacja doświadczenia* osobistego i społecznego oraz jego *twórcza* interpretacja. Przewidywano, że istnieje związek podmiotowych cech

twórczych i zachowań transgresyjnych z procesem wartościowania i nadawania znaczeń doświadczeniom osobistym i społecznym (traktowanym jako aktywizacja podmiotowego potencjału). Podmiotowe cechy twórcze i zachowania transgresyjne *więzały się dodatnio* z indywidualnym procesem wartościowania i nadawania znaczeń doświadczeniom ujawniającym się w materiale projekcyjnym. Biorąc pod uwagę różnice w poziomie podmiotowych cech twórczych (wysokie/niskie) i rodzaju transgresji (konstruktywne i niekonstruktywne) ujawniły się *odmienne sposoby* ujmowania i interpretacji osobistych i społecznych doświadczeń. Tworzony obraz relacji między doświadczeniami wskazywał na rodzaj subiektywnego przystosowania, które w przypadku osób ujawniających zachowania transgresyjne charakteryzowała harmonia w obrębie różnych obszarów życia i rodzajów aktywności. Powodowało to radość, satysfakcję, dumę, poczucie spełnienia. Natomiast w przypadku osób ujawniających zachowania ochronne materiał projekcyjny ujawnił negatywne wartościowanie indywidualnych doświadczeń z przeszłości, jak też przewidywanych, brak pozytywnej orientacji i przekonania o własnej skuteczności.

Projekcja twórcza i kierowanie samorozwojem (autokreacja): Zebrany materiał projekcyjny zawiera bogactwo treści. Można na jego podstawie odtworzyć i analizować doświadczenia w zakresie interesujących wątków tematycznych i wielości spostrzeżeń dotyczących: obrazów dzieciństwa; postaci matki, ojca; obrazu kobiet i mężczyzn; małżeństwa, przyjaźni, miłości, śmierci; potrzeb, ujawnianych emocji. Różnorodność i bogactwo znaczeń ujawnione w projekcji doświadczeń ukazuje złożoność i wielowątkowość charakterystyk indywidualnego przystosowania człowieka. Przeprowadzona analiza tworzy nowe i odmienne od ilościowego, bardziej „**doświadczeniowe**” ujęcie w interpretacji twórczych kompetencji.

6. Wykorzystanie monografii i zawartych w niej rezultatów badań

Zwieńczeniem całej autorskiej koncepcji monografii jest ukazanie zysku pedagogicznego w możliwościach jej aplikacji.

Koncepcja twórczych kompetencji nawiązuje do aktualnie konstruowanej **idei pedagogiki pozytywnej – rozwoju**. Rozumiana jest jako dziedzina pedagogiki twórczości i zdolności, koncentrująca się na problemach **zasobów i dobrostanu** człowieka. Postulowana jest potrzeba **wyrównania proporcji** w badaniach pedagogicznych i rozważaniach teoretycznych pomiędzy pedagogiką braku i niedostatku (kompensacji i deficytów) a pedagogiką rozwoju i wzrostu. Należałoby skoncentrować aktywność badawczą i dyskusje na zagadnieniach związanych z **rozpoznawaniem i wykorzystywaniem** zdolności i twórczych możliwości człowieka w codziennym życiu. Podobnie jak w ujęciu proponowanym przez psychologię pozytywną, powinny być analizowane w połączeniu z zadowoleniem z życia i satysfakcją z realizacji potrzeb, które jednostka uznaje za ważne. Kompetencje twórcze w dorosłości stanowią interindywidualne i intraindywidualne zasoby podmiotowe. Należy

aktualizować ich rozwój, **poszukiwać wyznaczników** w różnych sferach funkcjonowania człowieka. Co istotne – **optymalizować** w praktyce (także edukacyjnej) ich rozwój.

- **Aktualizacja i wspieranie rozwoju twórczego potencjału**

Wiedzę na temat uwarunkowań rozwoju kompetencji twórczych w dorosłości można zastosować w propozycjach działań **zorientowanych na rozwój** kompetencji. W oddziaływaniach wspierających twórcze możliwości i dyspozycje człowieka należy uwzględniać różne sfery, ze szczególnym uwzględnieniem rozwijania dyspozycji emocjonalno-motywacyjnych, osobistych (intrapersonalnych) i społecznych (interpersonalnych). Powinno się również wzmacniać te cechy podmiotowe, które kształtują postawę otwartości, niezależności, aktywności, ekspresji, potrzebę twórczego wyrażania własnego Ja. *Pomoc w tworzeniu* powinna obejmować przede wszystkim: 1. Pogłębianie świadomości poziomu swojej wiedzy i umiejętności oraz motywacji, 2. Rozumienie potrzeby ciągłego rozwoju osobistego, 3. Wspieranie własnego rozwoju (samorozwój).

Propozycje aplikacji autorskiej koncepcji twórczych kompetencji do nowych obszarów:

1. Twórcze kompetencje w projekcie edukacji do twórczego (auto)rozwoju;
2. Edukacja do sukcesu: w poszukiwaniu kreatywnej edukacji jako źródła sukcesu edukacyjnego (model rozwoju kompetencji/predyktorów sukcesu edukacyjnego i zawodowego;
3. Waloryzowanie potencjału kreacyjnego i działań twórczych w perspektywie inwestycyjnej i zarządzania

Koncepcja podmiotowych kompetencji twórczych może być aplikowana m.in. *w obszarze inwestycji i zarządzania*. Twórczość jest działaniem *strategicznym, planowanym i kierowanym* przez podmiot. Współczesne paradygmaty zarządzania powodują, iż realizacja twórczego potencjału jednostki staje się warunkiem i narzędziem przetrwania i uzyskania dominującej przewagi, dzięki dostosowaniu się do pojawiających się zmian. Własna zorganizowana aktywność powoduje, że osoby kompetentne są „twórczymi indywidualistami” i „innowatorami roli”, którzy budują pożądany model skuteczności życiowej własnej osoby. Wyniki badań empirycznych nad źródłami *sukcesu* w przedsiębiorczości i zarządzaniu, pokazują, iż to, co braliśmy często za główne czynniki warunkujące ten sukces – zdolność podejmowania ryzyka, optymizm, nadzieja, poczucie koherencji, są *pochodnymi* bardziej fundamentalnej dyspozycji człowieka, jaką jest *zdolność do transgresji*. Zasadność tego kierunku dociekań wydaje się potwierdzać opublikowanie artykułów: *Podmiotowe kompetencje twórcze i transgresja w perspektywie inwestycyjnej i zarządzania; Proaktywność i twórczość jako drogi rozwoju kariery bez granic w dobie gospodarki*

opartej na wiedzy; *Creativity in management – correlates symptoms as determinants of success* [w czasopiśmie *Ekonomia i Środowisko* oraz *Ekonomia i Zarządzanie*].

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Mój dorobek naukowy po uzyskaniu stopnia doktora obejmuje 50 publikacji, wśród których znajdują się cztery monografie: a) dwie autorskie (2005,2015) z czego jedna jest podsumowaniem pracy doktorskiej, b) dwie prace pod redakcją naukową (2008, 2009); 46 autorskich artykułów w czasopiśmie i w recenzowanych monografiach zbiorowych (w tym 1 w czasopiśmie z listy C i 7 w czasopiśmie z listy B MNiSW) (*Edukacja, Chowanna, Pogranicze. Studia Społeczne, Psychologia Rozwojowa, Ekonomia i Środowisko, Ekonomia i Zarządzanie*) (jeden artykuł w języku angielskim oraz jeden rozdział współautorski w języku angielskim). Mój H- indeks według bazy Publish or Perish wynosi 1.

5.1. Aktywność naukowa przed uzyskaniem stopnia doktora

Kierunek mojego rozwoju naukowego i zawodowego wyznaczyły studia w Uniwersytecie Warszawskim Filii w Białymstoku (kierunek pedagogika, specjalność opiekuńczo-wychowawcza). Pierwsze doświadczenia związane z pracą naukowo-badawczą miały miejsce w trakcie studiów. Jako student trzeciego roku przewodniczyłam działalności Koła Naukowego Resocjalizacji. Podjęłam wówczas zamysł projektu badań empirycznych dotyczących problematyki zachowań dewiacyjnych młodzieży w okresie adolescencji, związanych z podejmowaniem czynów samobójczych. Jak pamiętam napotkałam wówczas trudność akceptacji tematu ze strony formalnej. **Poznawczo niespokojny pedagog:** Moja determinacja z jednej strony a z drugiej życzliwość i zainteresowanie kierownika Zakładu Psychologii Społecznej i Wychowawczej Prof. dr hab. Wenancjusza Panka sprawiła, że uzyskałam zgodę na uczestnictwo w seminarium magisterskim realizowanym przez Profesora. Znalazłam się wtedy na seminarium magisterskim Profesora ze swoją problematyką, która była odmienną od realizowanej i dotyczyła ucznia wybitnie zdolnego i jego funkcjonowania w środowisku rodzinnym i szkolnym. Stawiałam wtedy pierwsze samodzielne kroki w pracy naukowo-badawczej z wykorzystaniem metody indywidualnych przypadków. Poznałam wówczas trud pierwszych doświadczeń związanych z analizą dokumentów sądowych, policyjnych, ze zbieraniem danych z wywiadów, pracą w terenie, z wyjazdami, współpracą z sekcją kryminalną komendy policji w Białymstoku i Sokółce. Przygotowana praca magisterska pt. „*Próba odtworzenia psychologicznych i społecznych uwarunkowań czynów samobójczych młodzieży w regionie białostockim w opinii najbliższych*” była moim **pierwszym osiągnięciem, które uzyskało wyróżnienie.**

- ***Twórcze dojrzewanie do tożsamości roli. Docenianie własnej drogi dojścia do miejsca w którym człowiek jest***

Moja twórcza zawodowa droga była dla mnie trudna i wymagająca ale jednocześnie niezwykle inspirująca. Z wykształcenia podstawowego jestem pedagogiem. Pracuję w Zakładzie Psychologii Społecznej i Rozwoju Człowieka – przez co łączę dziedziny wiedzy i zainteresowań: psychologię rozwojową, pedagogikę twórczości, pedagogikę kreatywności i pedagogikę zdolności. Włożony trud dał w efekcie **szerołą** perspektywę w autorskim podejściu do problematyki twórczości. Przekonałam się wielokrotnie, jak ważnym **wyzwaniem** jest wychodzenie **poza** wąsko rozumiane ramy uprawianej przez siebie dyscypliny i podjęcie próby **wieloaspektowego**, wielopłaszczyznowego podejścia do analizy badanego zjawiska. Należę do badaczy zainteresowanych problematyką twórczości, możliwościami twórczymi w różnym wieku, podmiotowymi i społecznymi warunkami wyzwalania twórczego potencjału człowieka. W badaniach reprezentuję interdyscyplinarne podejście. Autorskie zajmowanie się obszarem twórczej aktywności człowieka w różnych dziedzinach życia – poprzedziła problematyka zupełnie odmienna. Dotyczyła indywidualnych i środowiskowych uwarunkowań czynów samobójczych młodzieży. Tematyka ważna społecznie i ogromnie eksploatująca siły, angażująca emocjonalnie. Wyciągnięte wnioski i czas sprawiły, że zrodziła się potrzeba zajęcia się problematyką odmienną od dotychczasowej. Miejsce nieprzystosowania, resocjalizacji, suicydologii zajęła twórczość, kreacja i samorealizacja.

- ***Uwarunkowania rozwoju postaw twórczych przyszłych pedagogów. Perspektywa pedeutologiczna***

Ważnym momentem dla krystalizowania się moich zainteresowań było podjęcie w rozprawie doktorskiej (2000) zagadnienia postawy twórczej i predyspozycji do twórczych zachowań kandydatów na nauczycieli. Myślenie życzeniowe nakazywało upatrywać wpływu studiów uniwersyteckich na wzrost poziomu postawy twórczej studentów, pomimo sugestii teorii mówiących o spłaszczaniu się poziomu zdolności i możliwości twórczych wraz z wiekiem. Za Marią Dudzikową postawiłam pytanie: Czy i w jakich warunkach szkoły wyższej możliwe jest nabywanie przez młodzież kompetencji autokreacyjnych? Kompetencje takie mogą wypływać z osobistych potrzeb i samodzielnego wysiłku, jak również mogą być inspirowane zewnątrz w toku kształcenia. Niezależnie od źródła, które je wyzwala pobudzają one działania, które są również przejawami postawy twórczej, a tym samym stanowią przejaw twórczego rozwoju. Rezultaty badań można aplikować w **projektowaniu** edukacji nauczycielskiej. W opinii recenzentów rozprawy doktorskiej został podjęty jeden z najbardziej ciekawych i poznawczo fascynujących problemów badawczych współczesnych nauk o wychowaniu. W pedeutologii twórcza postawa nauczyciela uzyskuje status kategorii kluczowej. Autorska orientacja teoretyczna wyprowadzona została z założeń psychologii poznawczej i współczesnej wersji humanistycznej filozofii edukacji, która akcentuje krytyczno-kreatywne, twórcze funkcje procesu kształcenia. Rozprawa ma dużą rangę

naukową i społeczną podjętego tematu a także bogactwo i wielowątkowość podjętej próby podejścia **systemowego** do problematyki autokreacji. Rozprawa uzyskała wyróżnienie nagrodą Rektora Uniwersytetu w Białymstoku.

W projekcie badań przygotowanym i zrealizowanym na potrzeby rozprawy doktorskiej pt. „*Postawy twórcze na tle cech osobowości studentów I i V roku nauczycielskich studiów uniwersyteckich*” uczestniczyli studenci kierunku humanistycznego, matematyczno-przyrodniczego oraz pedagogicznego I roku (N=265) i V roku (N=306). Badania miały charakter porównawczy, przekrojowy, diagnostyczno-weryfikacyjny. Podstawowym celem była diagnoza różnic intergrupowych w zakresie poziomu postawy twórczej i oraz analiza zmiennych podmiotowych (m.in. obrazu własnej osoby) i ich związku z postawą twórczą.

Na potrzeby badań wykorzystałam Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH S. Popka. Zgodnie z sugestią autora należało opracować pozalokalną normalizację testu. Z tego względu zostały opracowane normy stenowe dla młodzieży studiującej (N=571). Obraz siebie osób o zróżnicowanym poziomie postaw twórczych badano z zastosowaniem Skali do Badania Obrazu Własnej Osoby (Skala Samooceny T.S.C.S.) W.H. Fittsa składającej się ze stu twierdzeń opisowych. Skala pozwala na badanie samoocen szczegółowych, ujętych w kategorie tworzące *wewnętrzny układ odniesienia* samoopisu (tożsamość, poziom samoakceptacji i percepcja własnego zachowania lub sposobu funkcjonowania) oraz *zewnątrzny układ odniesienia* samoopisu (ocena własnego ciała, stanu zdrowia, stosunku do wartości i norm moralnych, poczucia własnej wartości jako jednostki, członka rodziny i uczestnika współdziałania z innymi ludźmi). Jeden z głównych wniosków badań dotyczył obrazu siebie osób o zróżnicowanym poziomie postaw twórczych. Różnił się on istotnie pod względem poziomu samoocen w poszczególnych wymiarach i sferach. Były to ważne ustalenia, zweryfikowane empirycznie, związane z funkcjonowaniem osób twórczych. Okazało się, że osoby należące do typu twórczego wykazują wyższy poziom oceny swoich właściwości (taki jestem), wyższy poziom zadowolenia z siebie (takie mam odczucie własnej osoby) i oceny swojego zachowania (tak się zachowuję). Osoby należące do typu twórczego, w porównaniu z należącymi do typu odtwórczego, wykazywały tendencję do oceniania siebie w kategoriach pozytywnych. Odnosiło się to zarówno do wymiaru tożsamości (*taki jestem we własnych oczach*), poziomu samoakceptacji oraz percepcji własnego zachowania. W odniesieniu do grupy studentów ostatnich lat stwierdzono istotną zależność o kierunku ujemnym pomiędzy ekstrawersją a twórczym stosunkiem do uczenia się i działania. Tym samym potwierdziła się hipoteza, że podwyższony poziom ekstrawersji może być niekorzystny dla podejmowania działań o charakterze twórczym. Były to kolejne ważne ustalenia, zweryfikowane empirycznie, związane z funkcjonowaniem osób twórczych.

5.2. Aktywność naukowa po uzyskaniu stopnia doktora. Obszary zainteresowań naukowych

Obszar badań konsekwentnie przeze mnie podejmowany i eksplorowany można określić jako **psychospołeczne uwarunkowania potencjału twórczego człowieka w aspekcie rozwoju i różnic indywidualnych** – od diagnozy twórczego potencjału rozwojowego dzieci i młodzieży – do form i aktywności, w których mogą realizować twórczy potencjał dorośli. Konsekwencja w podejmowaniu i eksploracjach badawczych tego obszaru widoczna jest w dorobku publikacyjnym, podejmowanej problematyce badawczej oraz w zakresie tematyki wystąpień konferencyjnych. Całokształt dorobku publikacyjnego oraz przygotowana monografia habilitacyjna wpisują się również w nowy obszar badawczy i nową dziedzinę – **Pedagogikę pozytywną (rozwoju i twórczości)**. Konceptualizacja badań własnych jest wynikiem wieloletnich studiów i badań naukowych w **interdyscyplinarnym** obszarze rozwoju, twórczości i edukacji. Podejście interdyscyplinarne, które reprezentuję obecnie jest w następujących obszarach: problematyce psychologii rozwoju i psychologii twórczości oraz pedagogice twórczości, pedagogice zdolności i pedagogice kreatywności.

- **Tematyka badawcza i główne wątki działalności naukowej**

Aktywność naukową i podstawowe kierunki pracy naukowo-badawczej sytuuję w trzech obszarach zagadnień powiązanych ze sobą tematycznie:

- 1. Podmiotowe kompetencje twórcze i uwarunkowania ich rozwoju**
- 2. Diagnozowanie, kształcenie i wspomaganie rozwoju zdolności i uzdolnień twórczych w procesie edukacji. Uwarunkowania rozwoju ucznia zdolnego.**
- 3. Edukacja wspierająca rozwój twórczej aktywności. Sztuka i twórcza ekspresja w rozwijaniu i wspomaganie twórczego samorozwoju (autokreacji).**

Przedstawione powyżej wątki działalności naukowej mogą wydawać się rozległe i czasem odległe w swoich zakresach. Dla mnie jednak takie szerokie i wielowątkowe spojrzenie na twórczy potencjał człowieka przez pryzmat problematyki rozwoju, zdolności oraz twórczej aktywności przyniosło wymierne korzyści. Wskazane powyżej trzy nurty powiązane tematycznie stanowią spójną drogę moich zainteresowań. Utworzyły one **nowy obszar** jakim jest: **rozwój – twórczość – transgresja potencjału autokreacyjnego człowieka jako pozytywnego zasobu podmiotowego.**

- Dorobek w głównym, podstawowym obszarze jakim są **podmiotowe kompetencje twórcze i uwarunkowania ich rozwoju** obejmuje prace o charakterze teoretycznym oraz badania empiryczne, których wyniki publikowałam w czasopismach naukowych, w pracach zbiorowych oraz prezentowałam na międzynarodowych i krajowych konferencjach. Ukoronowaniem i syntezą w zakresie podejmowanej problematyki jest przygotowana monografia *Kompetencje twórcze w dorosłości* Białystok 2015: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, ss.340 ISBN 978-83-64817-01-4, recenzenci wydawniczy prof. zw. dr hab. K. Szmidt oraz prof. zw. dr hab. Lidia Łysiuk. Monografię wskazuję jako osiągnięcie naukowe, zgodnie z art.16,ust.2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (DZ.U. nr 65, poz.595 ze zm.). Ważnym opracowaniem w tym obszarze jest również monografia *Osobowościowe uwarunkowania postawy twórczej studentów* Białystok 2005: Wyd. Trans Humana ISBN 83-89190-43-6 recenzent wydawniczy prof. zw. dr hab. Stanisław Popek. Monografia zawiera rezultaty badań z projektu powstałego na potrzeby rozprawy doktorskiej.

Genezą zamysłu realizacji koncepcji projektu twórczych kompetencji był podjęty w rozprawie doktorskiej pedeutologiczny aspekt twórczych dyspozycji. Projekt ten rozwinęłam i poszerzyłam tworząc w rezultacie nowy obszar **kompetencji twórczych i ich rozwoju**. Ostateczny wymiar idei krystalizował się przez kilka lat zanim stał się zasadniczym polem moich eksploracji naukowo-badawczych.

Ponownie odniosłam się do tezy Prof. Marii Dudzikowej o «*Utraconych szansach na zaangażowanie młodzieży we własny rozwój i autokreację*» w publikacji *Zaangażowanie młodzieży we własny rozwój i autokreację – czy utracone szanse?* [w:] M. Ledzińska, G. Rudkowska, L. Wrona (red.) *Osoba. Edukacja. Dialog*, t. 1 Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2002. Argumentowałam, że młodzież akademicka posiada korzystne warunki poznawcze i kreatywne, aby jej zaangażowania we własny rozwój nie widzieć w kategoriach szans utraconych. Postulowałam, że należy wykorzystać i rozwijać istniejący potencjał twórczy, urzeczywistniać posiadane zdolności potencjalne a rola uczelni wyższej w diagnozowaniu i efektywnym rozwijaniu dyspozycji twórczych młodzieży jest **szczególna**. Podkreślałam, iż rolą edukacji jest **podejmowanie trudnych zadań**. Edukacja powinna pomagać człowiekowi stawać się świadomym twórcą osobistego rozwoju. Gotowość jednostki do twórczego *autorozwoju* i podejmowane przez nią działania w tym zakresie wymagają znacznego poziomu dojrzałości. Stanowiło to przedmiot przeprowadzonych badań, które omówiłam w publikacji *Wymiary dojrzałości i możliwości jej realizacji w percepcji nauczycieli i kandydatów na nauczycieli* [w:] R. Piwowarski (red.) *Dziecko-Nauczyciel-Rodzice. Konteksty edukacyjne*, Wydawnictwo UwB i Instytut Badań Edukacyjnych, Białystok-Warszawa 2003. W kolejnym projekcie przeprowadziłam badania z udziałem 120

młodych dorosłych analizując charakterystyki twórczych zachowań i cech przypisywanych osobom twórczym. Zrealizowane badania przyniosły interesujące rezultaty, które ukazały się w publikacji *Wyznaczniki twórczości w opinii osób o postawach twórczych i odtwórczych* [w:] S. Popek (red.), *Twórczość w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej Lublin 2004. Osoby z wysokim poziomem postawy twórczej, w większym stopniu odnoszą aktywność twórczą do wymiaru społecznego („ku ludziom”) niż do wymiaru „ja”. Identyfikują one osoby twórcze poprzez styl funkcjonowania „poszukujący” (modyfikujący) a w mniejszym stopniu „stabilizacyjny” (adaptacyjny). W grupie osób twórczych motywację do twórczości stanowiła satysfakcja i zadowolenie z procesu tworzenia (nastawienie przeżyciowe i wewnętrzna gratyfikacja). W grupie osób o postawach odtwórczych motywacją do tworzenia była realizacja i osiągnięcie celów (nastawienie zadaniowe). Wyznaczniki twórczego funkcjonowania człowieka stanowiły przedmiot analiz podjętych w publikacji: *W poszukiwaniu osobowościowych uwarunkowań twórczości* [w:] K.J. Szmidt, M. Modrzejewska-Świgulska (red.) *Psychopedagogika działań twórczych*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005.

Ważnym zagadnieniem w obszarze uwarunkowań rozwoju twórczych kompetencji stanowi **problematyka tożsamości i obrazu własnej osoby**, którym poświęciłam kolejne publikacje. Kształtowanie tożsamości w perspektywie rozwojowej i edukacyjnej omówiłam w czasopiśmie „Pogranicze. Studia Społeczne” t. 17, cz. II pod redakcją J. Nikitorowicza, M. Sobeckiego i J. Muszyńskiej (2011). W artykule: *Obraz siebie osób o zróżnicowanym poziomie postaw twórczych* [w:] *Psychologia Rozwojowa*, 2002 t. 7 nr 2 pozytywnie zweryfikowałam tezę, zakładającą że jeżeli człowiek posiada pozytywną koncepcję własnej osoby, może *lepiej i pełniej* wykorzystać posiadane możliwości. Stały, realistyczny i pozytywny obraz własnej osoby wpływa na efektywność działań, zwiększa poczucie bezpieczeństwa, zaufanie i szacunek do siebie. W opublikowanym artykule *Twórczy element w ocenie typów miłości młodych dorosłych na przykładzie młodzieży akademickiej* [w:] *Psychologia Rozwojowa* 2003 tom 8 nr 2 analizowałam różnice w ocenie typów miłości dokonanej przez badanych młodych dorosłych (N=82). W dokonywanych opiniach na temat miłości pojawiły się treści **twórczych interpretacji**. Przedstawione koncepcje miłości okazały się przydatne do ukazania złożoności i wielowymiarowości zjawiska. Zróżnicowanie preferencji typów miłości wystąpiło zarówno u kobiet jak i mężczyzn. Wyobrażeniom młodych ludzi na temat miłości najbardziej odpowiadał teoretyczny model zaproponowany przez R. Sternberga. Miłość wyznaczona przez komponent intymności, namiętności i zobowiązania pozwala ich zdaniem wyjaśnić charakter związków interpersonalnych. Preferowane przez badane osoby typy miłości nie pokrywały się z opisem właściwości powszechnie przypisywanych kobietom i mężczyznom.

Korzystając z zaproszenia Grażyny Mendeckiej do udziału w monografii *Oblicza twórczości* opracowałam rozdział *Doświadczenia związane z Ja a kompetencje twórcze* [w:] G. Mendecka (red.) *Oblicza twórczości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010. Dokonałam w nim analizy treści osobistych i społecznych doświadczeń w projekcji osób różniących się predyspozycjami do twórczych zachowań. W projekcie badawczym *Formowanie obrazu „Ja” w projekcji doświadczeń emocjonalnych i społecznych osób niepełnosprawnych* [w:] M. Pąchalska, B. Grochmal-Bach, B. D. Macqueen (red.) *Tożsamość człowieka z perspektywy interdyscyplinarnej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum”, Kraków 2007 przedstawiłam wyniki badań, którymi objęto 22 osoby niedowidzące i z postępującą utratą wzroku, w przedziale wiekowym 18-55 lat, uczestników Warsztatów Terapii Zajęciowej. W projekcji doświadczeń emocjonalnych i społecznych osoby niepełnosprawne odnosiły swoje oczekiwania do potrzeby akceptacji, zrozumienia i bliskości z innymi, co świadczyło o utrudnionym kontakcie ze środowiskiem i uboższych relacjach społecznych. Analiza twórczej aktywności tych osób dowodzi, że odnalazły one w twórczości – własny sposób na życie, własną terapię i – możliwość wyrażania osobistych uczuć i przemyśleń.

Chciałabym odnotować swój czynny udział w konferencjach związanych z **problematyką twórczości** organizowanych przez Wydział Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: 1). *Wyznaczniki twórczości w percepcji osób o zróżnicowanych stylach funkcjonowania* – referat, Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Twórczość w teorii i praktyce*, Lublin 2003; 2). *Osobowościowe uwarunkowania predyspozycji autokreacyjnych* – referat, Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Twórczość w teorii i praktyce. Nowe wyzwania*, Lublin 2007; 3). *Predyspozycje do zachowań transgresyjnych a wskaźniki jakości życia* – referat, I Międzynarodowa Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa [I International Interdisciplinary Conference *To Understand The Man, To Understand The World*] *Zrozumieć człowieka – Zrozumieć świat*, Lublin 2011; 4). *Mechanizmy rozwoju podmiotowych zasobów twórczych i transgresyjnych w dorosłości* – referat, Ogólnopolska Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa *Współczesne wyzwania kreatywności* Wydział Filozofii i Socjologii UMCS oraz Wydział Pedagogiki i Psychologii UMCS, Lublin 2014.

Ważne zagadnienie w prezentowanym obszarze stanowi **problematyka dojrzałości emocjonalnej i społecznej**. Została ona podjęta w publikacji *Cechy przystosowania emocjonalnego i społecznego a predyspozycje do zachowań twórczych*, [w:] W. Limont, J. Dreszer, J. Cieślukowska (red.) *Zdolności. Talent. Twórczość*, t. 1, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2008. Na zaproszenie dr Ryszardy Ewy Bernackiej do udziału w monografii *Niezależni i ulegli. Studia o nonkonformizmie* przygotowałam

rozdział *Poziom dojrzałości emocjonalnej i społecznej a nonkonformizm (The Level of the Emotional and Social Maturity and Nonconformism)* [w:] R.E. Bernacka (red.) *Niezależni i ulegli. Studia o nonkonformizmie*, Wyd. Adam Marszałek Toruń 2008. Poszukiwałam związku poziomu dojrzałości emocjonalnej i społecznej i wymiaru nonkonformizmu. Uzyskane rezultaty wskazują na to, że poziom nonkonformizmu nie różnicuje istotnie wskaźników zmiennych emocjonalnych i społecznych. W zakresie zmiennych pozytywnych wyższy wskaźnik uzyskały osoby z wysokim poziomem nonkonformizmu, natomiast wskaźniki zmiennych negatywnych były nieznacznie wyższe u osób z niskim nonkonformizmem. Ważnym zagadnieniem w problematyce rozwoju twórczych kompetencji stanowią **związki predyspozycji twórczych i zachowań transgresyjnych**². Wyniki prowadzonych badań w zakresie tych zależności przedstawiłam w publikacjach: *Poziom postawy twórczej i transgresyjność jako wyznaczniki procesu autokreacji* [w:] J. Łaszczuk, M. Jabłowska (red.) *Zdolności i twórczość jako perspektywa współczesnej edukacji*, Wydawnictwo Universitas Rediviva, Warszawa 2009; *Predyspozycje do zachowań transgresyjnych a wskaźniki jakości życia* [w:] I. Siudem i M. Stencl (red.) *Zrozumieć człowieka. Zrozumieć świat*, t.2 Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013; *Zagrożenia i wyzwania globalnych zmian a proces wchodzenia w dorosłość* [w:] M. Jędrzejko, J.A. Malinowski (red.) *Młode pokolenie w zderzeniu cywilizacyjnym. Studia. Badania. Praktyka*. Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT” Toruń 2014. Poszukiwałam również empirycznej weryfikacji założenia, iż twórczość wiąże się z procesami wartościowania różnych sfer życia i poziomem satysfakcji życiowej. Rezultaty badań, które okazały się istotne dla uwarunkowań rozwoju twórczych kompetencji opublikowałam w artykułach: *Czy twórcze kompetencje podnoszą jakość życia? Analiza uwarunkowań* [w:] J. Uszyńska- Jarmoc, B. Kunat (red.) *Twórczość codzienna jako aktywność całościowa człowieka*, Wydawnictwo Trans Humana Białystok 2015 oraz *Mechanizmy rozwoju podmiotowych zasobów twórczych i transgresyjnych w dorosłości*. Artykuł jest po recenzji i ukaże się w monografii *Twórczość, kreatywność, innowacyjność. Wybrane zagadnienia* pod redakcją M. Kuśpit, A. Tychmanowicz i J. Zdybel Wyd. UMCS (2015). Argumenty na rzecz zastosowania twórczych kompetencji w edukacyjnej perspektywie przedstawiłam w kolejnych publikacjach: *Kompetencje twórcze- kluczem do sukcesu w edukacji* [w:] „Kompetencje kluczowe” Wydawnictwo Żak (2015) (w druku) oraz *Kompetencje twórcze jako wyzwanie dla współczesnej koncepcji edukacji* [w:] „Kultura edukacji w szkole wyższej” (2015) (w druku).

Zagadnienia związane z nurtem moich zainteresowań naukowo-badawczych w obszarze uwarunkowań rozwojowych twórczych kompetencji referowałam również w czasie cyklicznych Ogólnopolskich Konferencjach Psychologii Rozwojowej czynnie uczestnicząc z

² Problem ten podjęłam w wielu pracach licencjackich i magisterskich w ramach prowadzonych seminariów

prezentacją wyników prowadzonych badań: 1). *Twórczy element w ocenie typów miłości młodych, dorosłych na przykładzie badań młodzieży akademickiej* – referat, XI Ogólnopolska Konferencja Psychologii Rozwojowej, UŚ, Cieszyn 2002; 2). *Wyznaczniki twórczości w percepcji grup zróżnicowanych wiekowo* – referat, XII Ogólnopolska Konferencja Psychologii Rozwojowej, UJ Kraków 2003; 3). *Wędrowka czy Gra? W poszukiwaniu projektu twórczego stylu funkcjonowania* – referat, XIII Ogólnopolska Konferencja Psychologii Rozwojowej, UwB, Augustów 2004; 4). *Predyspozycje do zachowań twórczych a poziom przystosowania emocjonalnego i społecznego we wczesnej dorosłości oraz Obraz JA w projekcji doświadczeń osób twórczych* – poster, XV Ogólnopolska Konferencja Psychologii Rozwojowej, UŚ, Ustroń 2006; 5). *Doświadczenia związane z Ja a predyspozycje twórcze* – referat, XVI Ogólnopolska Konferencja Psychologii Rozwojowej, UAM Poznań, 2007; 6). *Kompetencje twórcze i predyspozycje do zachowań transgresyjnych a wskaźniki jakości życia* – referat, XX Ogólnopolska Konferencja Psychologii Rozwojowej, UJ, Kraków 2011; 7). *Kompetencje twórcze w dorosłości* – referat, XXII Ogólnopolska Konferencja Psychologii Rozwojowej, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2013.

- **Drugi kierunek pracy naukowo-badawczej** stanowi **Diagnozowanie, kształcenie i wspomaganie rozwoju zdolności i uzdolnień twórczych w procesie edukacji. Uwarunkowania rozwoju ucznia zdolnego**

Bardzo ważnym opracowaniem w tym obszarze zagadnień jest redakcja monografii wieloautorskiej *Kształcenie i promowanie uczniów zdolnych* Białystok: Wyd. Trans Humana 2008, ISBN 978-83-61209-07-2 rec. wyd. prof. zw. dr hab. Jerzy Nikitorowicz. Stanowi ona efekt wymiany doświadczeń autorów, którzy włączyli się do dyskusji nad teorią i praktyką edukacji uczniów zdolnych. Prezentowany zbiór artykułów adresowany jest do nauczycieli, pedagogów, psychologów szkolnych, rodziców uczniów, a także studentów zamierzających związać swoje losy zawodowe ze szkołą. W recenzji wydawniczej Prof. J. Nikitorowicz podkreślał, iż podjęty temat wydaje się szczególnie aktualny, wobec nasilającego się zjawiska indywidualizacji, wartości działań twórczych, poszukiwania optymalnych warunków rozwoju uczniów przejawiających określone uzdolnienia. W opinii Profesora J. Nikitorowicza publikacja jest bardzo interesująca i wartościowa przede wszystkim dlatego, że podejmuje **próbę zapelnienia luki** w ukazaniu podejść teoretycznych do zdolności, prezentuje nowe koncepcje i badania własne autorów w oparciu o nie, przedstawia metody diagnozowania zdolności i uzdolnień uczniów z różnych typów szkół, ukazuje działania szkoły wspierające rozwój myślenia twórczego, uzdolnień twórczych, kompetencji poznawczych i społecznych. Zaproszeni do redakcji autorzy reprezentujący różne subdyscypliny pedagogiczne i psychologiczne prezentują wartościowe, własne spojrzenie na zagadnienie zdolności i

uzdolnień, na zadania szkoły w tym zakresie, a do tego w wartościową merytoryczną refleksję diagnostyczno-metodyczną.

W związku z przygotowaniem nauczycieli do pracy z uczniem zdolnym warto zaznaczyć, że jestem autorem opracowania programu studiów podyplomowych (doskonalących) **Edukacja ucznia zdolnego**. Ważnym przedsięwzięciem naukowym i organizacyjnym było merytoryczne przygotowanie i przeprowadzenie dwóch konferencji naukowo- metodycznych z udziałem 250 nauczycieli i dyrektorów szkół województwa podlaskiego w zakresie m.in. kształcenia i promowania uczniów szczególnie uzdolnionych. Zainteresowanie problematyką uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wskazuje na potrzebę przeprowadzenia dyskusji i tak aktualnie ważnych, konsultacji środowisk wychowawczych. Taki cel miały przygotowane konferencje, które spotkały się z dużym zainteresowaniem środowiska edukacyjnego.

Brałam również czynny udział w seminarium informacyjno-organizacyjnym skierowanym do dyrektorów szkół, nauczycieli, szkolnych koordynatorów ds. realizacji projektu w ramach realizacji projektu **Talenty XXI wieku – praktyka pracy ze szkołami**. Wystąpienie na temat: *Talent jako kategoria badawcza i obszar badań w edukacji* (2014). Głównym celem projektu Białostockie Talenty XXI wieku jest wsparcie szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych miasta Białegostoku w zakresie pracy z uczniami szczególnie uzdolnionymi w obszarze nauk matematyczno-przyrodniczych w ścisłej współpracy z podlaskimi uczelniami i pracodawcami.

Niezwykle ważnym zagadnieniem dla praktyki edukacyjnej jest **wspieranie rozwoju uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych**. Głównym opracowaniem w tym obszarze jest redakcja monografii wieloautorskiej *Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w szkole. Wybrane zagadnienia*. Białystok: Wyd. Trans Humana 2009, ISBN 978-83-61209-23-2 Rec. wyd. prof. zw. dr hab. Rafał Piwowarski. Stanowi próbę wieloaspektowego podejścia do niekorzystnych dla rozwoju zjawisk i procesów występujących w szkole oraz proponowanych rozwiązań zaradczych. Do dyskusji zaprosiłam autorów reprezentujących różne subdyscypliny pedagogiczne i psychologiczne. Poszczególne rozdziały monografii koncentrują się na diagnozie, uwarunkowaniach i rozwiązaniach praktycznych (przeciwdziałaniu zjawiskom niepożądanym). Uwarunkowania pomocy psychologiczno – pedagogicznej w szkole związane są z potrzebą wieloaspektowego podejścia diagnostycznego w praktyce edukacyjnej. Monografia adresowana jest do nauczycieli, pedagogów, psychologów szkolnych, rodziców uczniów, a także studentów kierunków pedagogicznych. Zagadnieniem szeroko eksplorowanym w pracy badawczej jest **potrzeba nowego spojrzenia na naturę uzdolnień**. Wielokrotnie pisałam o potrzebie nowego spojrzenia na naturę uzdolnień specjalnych i twórczych oraz odejściu od tradycyjnych ujęć w nowych

koncepcjach – *inteligencji emocjonalnej, inteligencji twórczej, sukcesu czy koncepcji inteligencji wielowymiarowej*. Szkoła jest jednym z ważniejszych kontekstów do zdobywania kompetencji emocjonalnych. Inteligencja emocjonalna wpływa na osiąganie sukcesów szkolnych i akademickich. Włączenie inteligencji emocjonalnej do struktury zdolności implikuje praktykę edukacyjną. Efekt prowadzonych analiz i badań zawarłam m.in. w publikacjach: *Zdolności, uzdolnienia, twórczość w aspekcie uwarunkowań rozwoju (kontekst teoretyczny i empiryczny)*, [w:] M. Wróblewska (red.), *Kształcenie i promowanie uczniów zdolnych*, Białystok 2008; *Inteligencja emocjonalna a rozwój zdolności (w aspekcie edukacyjnym)* [w:] *Edukacja. Studia. Badania. Innowacje* 2009 nr 3 (107). Kryteria identyfikacji zdolności twórczych, charakterystykę ucznia zdolnego, kategorie uczniów zdolnych, oraz podstawowe strategie metodologiczne badań nad zdolnościami przedstawiłam w opracowanym rozdziale *Diagnoza i stymulowanie rozwoju zdolności i uzdolnień twórczych dzieci i młodzieży* [w:] M. Wróblewska (red.) *Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w szkole. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2009.

Uczeń o wielorakich uzdolnieniach

Celem prowadzonych badań empirycznych z wykorzystaniem Kwestionariusza Wielorakich Typów Inteligencji H. Gardnera była m.in. diagnoza poziomu zdolności twórczych oraz różnic indywidualnych w typach inteligencji i profilu zdolności kierunkowych uczniów I i III klas gimnazjum (N=120) oraz studentów (N=90). Dokonałam także porównania wyników badań przeprowadzonych z udziałem studentów kierunku filologia angielska (N=40) i matematyka (N=53). Zastosowanie prezentowanej metody pozwoliło określić indywidualne profile zdolności ogólnych i kierunkowych oraz predyspozycje do różnych form aktywności. Zgodnie z profilem inteligencji wielowymiarowej można określić preferencje stylów uczenia się, czyli sposobów najbardziej efektywnego przyswajania wiedzy i umiejętności, co prezentuje publikacja *Zróznicowanie typów zdolności i umiejętności – analiza wyznaczników w świetle teorii inteligencji wielorakich H. Gardnera* [w:] W. Limont, J. Cieślukowska (red.), *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych*, t. 1, oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005. W publikacji *Typy inteligencji uczniów uzdolnionych twórczo* [w:] R. Piwowarski (red.), *Dziecko – sukcesy i porażki*, Wydawca Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2007, przedstawiłam wyniki badań z udziałem 80 uczniów III klas gimnazjum z wykorzystaniem Kwestionariusza Twórczego Zachowania KANH i Kwestionariusza Wielorakich Typów Inteligencji H. Gardnera w celu prognozy osiągnięć w różnych obszarach aktywności szkolnej i pozaszkolnej. Teorię Inteligencji Wielowymiarowej H. Gardnera oraz możliwości jej praktycznego zastosowania zaprezentowałam w ramach EUD **Ekonomicznego Uniwersytetu Dziecięcego** Program zajęć dla rodziców, IV edycja, Białystok spotkanie V

nt. *Dlaczego orły nie pływają? O wspieraniu zdolności i talentów dzieci* (maj 2011).

Ludzkie zdolności stają się rzadkim zasobem nie tylko edukacyjnym, ale również ekonomicznym. Zarządzanie talentami, wiedza i wysokie predyspozycje do jej zdobywania stały się w erze informatycznej najcenniejszym kapitałem. Argumenty na rzecz optymalizacji rozwoju zdolności i osiągnięć w procesie edukacji przez wykorzystanie koncepcji kształcenia transgresyjnego przedstawiłam w publikacji *Wspieranie rozwoju osiągnięć – rola kształcenia transgresyjnego* [w:] M. Jabłonowska (red.) *Uczeń zdolny i jego edukacja. Koncepcje. Badania. Praktyka*, Wydawnictwo Universitas Rediviva, Warszawa 2013.

Chciałabym zwrócić uwagę na swój udział w cyklicznych konferencjach Naukowo-Metodycznych *Teoretyczne i praktyczne aspekty edukacji uczniów zdolnych oraz Ogólnopolskich Konferencjach Edukacji Artystycznej - EDUART* organizowanych przez Profesor Wiesławę Limont (UMK Toruń) (Załącznik nr 6). Konferencje stanowią ważne forum dyskusji, wymiany doświadczeń oraz doskonałe miejsce dla prezentowania własnych dokonań badawczych w ważnym obszarze jaki stanowi edukacja uczniów zdolnych.

W publikacji *Osobowościowe zmienne emocjonalne a rozwój zdolności*, [w:] W. Limont, J. Dreszer, J. Cieślikowska (red.), *Osobowościowe i środowiskowe uwarunkowania rozwoju ucznia zdolnego*, t. 1, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2010 pisałam o ważnej zdolności jaką jest **emocjonalna kreatywność** - jako zdolność do przeżywania emocji w sposób dostosowany do różnych aspektów własnej indywidualności. Pozytywne emocje sprzyjają otwartości i elastyczności funkcjonowania, m.in. poszerzaniu zakresu uwagi, zwiększaniu się twórczości i intuicji. Przeżywanie pozytywnych emocji wpływa korzystnie na skuteczność samokontroli. Zachowania **inteligentne emocjonalnie** stymulują działania twórcze i innowacyjne oraz sprzyjają podejmowaniu działań transgresyjnych, co zostało zweryfikowane empirycznie w kolejnym projekcie badań przedstawionym w publikacji: *Poziom inteligencji emocjonalnej a zdolności twórcze* [w:] W. Limont, J. Cieślikowska, D. Jastrzębska (red.) *Zdolni w szkole, czyli o zagrożeniach i możliwościach rozwojowych uczniów zdolnych. Poradnik dla nauczycieli i wychowawców*, t. 1, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2011.

Chciałabym podkreślić swój udział czynny w konferencjach Naukowo- Metodycznych organizowanych przez Zakład Metodologii i Pedagogiki Twórczości Akademii Pedagogiki Specjalnej (APS) związanych ściśle z problematyką zdolności, ucznia zdolnego i środowiska edukacyjnego: 1). *Modele rozwoju zdolności – implikacje pedagogiczne* – referat, I Międzynarodowa konferencja Naukowo- Metodyczna *Uczeń zdolny wyzwaniem dla współczesnej edukacji*, Warszawa 2008; 2). *Poziom postawy twórczej i transgresyjność*

jako wyznaczniki procesu autokreacji – referat, II Międzynarodowa Konferencja Naukowo-Metodyczna Zdolności i twórczość jako perspektywa współczesnej edukacji, Warszawa 2009; 3). *O wspieraniu rozwoju osiągnięć poprzez kształcenie transgresyjne – referat, IV Międzynarodowa Konferencja Naukowo-Metodyczna Środowisko edukacyjne ucznia zdolnego*, Warszawa 2013.

- **Trzeci obszar** aktywności naukowo- badawczej - **Sztuka i twórcza ekspresja w rozwijaniu i wspomaganiu twórczego samorozwoju. Edukacja wspierająca rozwój twórczej aktywności**

Obszar ten posiada charakter szczególny. **Integracja sztuki i twórczej ekspresji** wyznacza obszar niezwykle inspirujący i osobliwy w samej swojej istocie. Z punktu widzenia moich twórczych poszukiwań jest niezwykle z uwagi na rolę, jaką on wyznacza w **animacji działań** na rzecz rozwijania i wspomagania twórczego samorozwoju. Motyw *indywidualizacji i urzeczywistniania potencjału twórczego*, który – co najważniejsze – można nieustannie odkrywać – nie występuje w takim zakresie w żadnym z omawianych dotychczas obszarów. Twórczość stanowi podstawowy środek trwałego wyrażania siebie i efektywnej samorealizacji. Tworzywem twórczej ekspresji jest osobowość człowieka. Ekspresja to uzewnętrznianie osobistych przeżyć i doznań a także odbicie pojmowania rzeczywistego świata i obraz człowieka w środowisku. Jak pisała Irena Wojnar – to właśnie wielorakość sztuki i rozwijanych przez nią potrzeb, nastrojów i doświadczeń prowadzi ku **wielowymiarowości** ludzkiego życia.

W opracowanej publikacji: *Rozwój przez nabywanie kompetencji (w aspekcie uwarunkowań aktywności twórczej)* [w:] K. Krasoń (red.) *Twórczość – Ekspresja – Aktywność artystyczna w rozwoju dzieci i młodzieży*, Chowania t. 1(36), Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011 podjęłam próbę połączenia aktywności twórczej z nabywaniem ważnych kompetencji: *kreatywnych, emocjonalnych, społecznych i autokreacyjnych*. Dokonałam charakterystyki rozwoju jako procesu wyznaczanego nabywaniem kompetencji, uwzględniając aktywność twórczą. Twórczość została ujęta jako aktywność podmiotowo sprawcza a uczenie się przedstawiono jako proces twórczy. Stwierdzam, że **umiejętność tworzenia traktować można jako nabywanie kompetencji**. *Kompetencje emocjonalne* związane są ściśle z rozwojem i realizacją potencjału człowieka w procesie samorealizacji. *Kompetencje społeczne* warunkują efektywność radzenia sobie w określonych sytuacjach społecznych. Istotne znaczenie w procesie uczenia się przez całe życie mają kompetencje kluczowe i potrzeba kreowania i wzmacniania postaw edukacji ustawicznej. Środowisko edukacyjne traktować należy jako ogół wpływów sprzyjających rozwojowi. Edukacja jak postuluje Raport dla UNESCO - powinna organizować się wokół czterech filarów: *uczyć się, aby wiedzieć; uczyć się, aby*

działać; uczyć się, aby żyć wspólnie; uczyć się, aby być. Dokonuję refleksji, że kompetencje człowieka do realizacji twórczego rozwoju należy **dopisać do kompetencji kluczowych**. Kompetencje twórcze (tworzenia) można charakteryzować jako rezultat samorealizacji osobowości. Kompetencje autokreacyjne i twórcza ekspresja stanowią **źródło rozwoju**.

W kolejnym obszarze problematyki **Edukacja wspierająca rozwój twórczej aktywności** chciałabym odnotować swój czynny udział w *Ogólnopolskich Festiwalach Ekspresji Dziecięcej* w Centrum Ekspresji Dziecięcej oraz *Ogólnopolskich Konferencjach Naukowych Sztuka i Edukacja, Edukacja przez Sztukę* organizowanych przez Prof. Katarzynę Krasoń UŚ w Katowicach (wykaz konferencji w załączniku).

Czynnie uczestniczyłam również w Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. *Poznanie, przeżywanie i odkrywanie rzeczywistości społecznej i kulturowej w edukacji* (2008) zorganizowanej przez Wydział Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Wydział Pedagogiki Ostrawskiego Uniwersytetu w Ostrawie, Wydział Pedagogiki Uniwersytetu Konstantego Filozofa w Nitrze. Przygotowałam referat nt. *Aktywność twórcza i autokreacja odkrywane w rzeczywistości edukacyjnej*.

Podczas uroczystej VII Sesji Naukowo-Metodycznej Polskiego Stowarzyszenia Kreatywności w Europejskim Roku Innowacji i Kreatywności nt. *Twórczość dzieci i młodzieży. Stymulowanie – Badanie – Wsparcie* wygłosiłam referat nt.: *Potencjał twórczy w perspektywie rozwojowej i edukacyjnej*, Kraków (22–24 maja 2009).

O projektowaniu alternatywnych form edukacji z udziałem sztuki pisałam w publikacji *Sztuka jako doświadczenie w kontekście alternatyw edukacyjnych* [w:] J. Florczykiewicz, Z. Wałaszewski (red.) *Odpowiedzialność w edukacji. Od rozwiązań systemowych do samoświadomości kształconych*, t. 2, Wydawnictwo APS, Warszawa 2010.

Twórczość można traktować metaforycznie a myślenie metaforyczne stanowi ważny potencjał rozwojowy i twórczy. Wykorzystanie **metody projektów w edukacji wspierającej rozwój aktywności twórczej** i związane z tym propozycje rozwijania dyspozycji twórczych poprzez aktywność werbalną i plastyczną oraz poszukiwanie istoty twórczości w ekspresji werbalnej i plastycznej zaprezentowałam w publikacjach: *Wyzwalanie różnych form ekspresji twórczej uczniów poprzez zajęcia artystyczne* [w:] K Krasoń, B. Mazepa-Domagała (red.) *Ekspresja twórcza dziecka. Konteksty – inspiracje – obszary realizacji*, Wydawnictwo Librus, Katowice 2004; *Poszukiwanie istoty twórczości w ekspresji werbalnej i plastycznej* [w:] K. Krasoń i B. Mazepa-Domagała (red.) *Wymiary ekspresji dziecięcej. Stymulacja-samorealizacja- wsparcie*, Wydawnictwo Librus, Katowice 2005.

W poszukiwaniu metod pracy z dzieckiem **przejawiającym trudności** miejsce znaczące należy przypisać sztuce – i to zarówno w formie biernego obcowania z nią, jak i poprzez stworzenie warunków do zaspokojenia naturalnej potrzeby swobodnej twórczej ekspresji dziecka. Istotną wartość **profilaktyczno-terapeutyczną** sztuki stanowi umożliwienie dziecku **twórczej wypowiedzi siebie**, co stanowiło przedmiot rozważań w publikacji *Sztuka w oddziaływaniach terapeutyczno-profilaktycznych* [w:] K. Krasoń, B. Mazepa-Domagala (red.), *Oblicza sztuki dziecka – w poszukiwaniu istoty ekspresji*, Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Katowice – Mysłówice 2007.

Twórczość wspomagająca rozwój osobisty i rola doświadczeń w obszarze autokreacji – to kolejny kierunek moich eksploracji.

W świetle założeń filozofii Deweyowskiej sztuka jest *doświadczeniem, działaniem i przeżywaniem*. Wykraczanie poza dotychczasowe granice to jakby akty stwarzania świata. Sztuka i ekspresja twórcza odgrywa rolę w obszarze wspomagania osobistego rozwoju. Twórczość **wspomagająca rozwój** to **programowanie** własnego rozwoju - oraz w dużym stopniu programowanie sukcesu. W ekspresyjnej aktywności twórczej wyrażają się osobiste przeżycia i doznania. Aktywność twórcza stanowi specyficzną właściwość funkcjonowania człowieka z uwagi na swój wewnętrzny i osobowy charakter. Istota procesu twórczego polega na tym, że *łączy i interpretuje* doświadczenia człowieka w sposób **oryginalny i nieoczekiwany**. Jak pisała Irena Wojnar *sztuka jest niepokojem i pocieszeniem*. Twórcza inspiracja jest procesem przejścia od tego, co potencjalne, do tego, co urzeczywistnione. Twórczość jest zawsze próbą formowania przyszłości - *działaniem transgresyjnym* - gdzie akt transgresyjny staje się aktem tworzenia i wymyślania nowych światów.

Potrzeba odkrywania sensu znaczeń

Autokreacja czyli samorozwój obejmuje dążenie do samowiedzy, wysiłek samookreślenia się, dążenie do zachowania osobowej integracji i tożsamości oraz dążenie do samodzielnego kierowania własnym rozwojem. Samorozwój stanowi szczególną postać innowacyjnego zachowania społecznego, które symbolizuje człowieka w świecie i obraz świata w człowieku. Wysiłek autokreacyjny realizowany jest w roli osoby, czyli w jednej z elementarnych ról społecznych.

W publikacji *Odkrywanie znaczeń jako aktywizacja potencjału i możliwości autokreacyjnych* [w:] K. Krasoń, M. Łączyk (red.) *Odkrywanie – wyjaśnianie rzeczywistości. Perspektywa artystyczna i edukacyjna*, Oficyna Wydawnicza WW, Katowice 2009, czynię refleksję na temat wartościowania i nadawania znaczeń doświadczeniom, motywacji do podejmowania działań twórczych oraz **pasji i realizacji marzeń** w życiu człowieka. Ekspresja plastyczna stanowi szczególnie sposób percepcji doświadczeń,

„osobistego widzenia świata” i opowiadania obrazem. Projektowanie własnego życia i programy osobistego rozwoju stanowią szczególną formę autokreacji. Im więcej obszarów włączy człowiek do autokreacji i samorozwoju, tym będzie ona pełniejsza i bardziej wszechstronna.

Zaprezentowany przeze mnie dorobek naukowo-badawczy jest kilkuwątkowy. Synergia trzech kierunków aktywności naukowej i eksploracji badawczych pozwoliła odkryć możliwości i uwarunkowania rozwoju potencjału twórczego i autokreacyjnego w różnym wieku oraz jego wspomagania. Twórczość jest **poszukiwaniem różnorodności i różnorodnością poszukiwań**. Stanowi obszar ze swojej istoty transgresyjny.

Zamykając prezentację swoich osiągnięć w zakresie działalności naukowo-badawczej chciałabym uzupełnić ją poniższymi informacjami.

Udział w projektach badawczych:

Termin realizacji (1999-2004): Udział w projekcie badawczym *Uczeń wybitny i jego funkcjonowanie w szkole i rodzinie*. Członek zespołu badawczego, wykonawca podtematu *Identyfikacja zdolności, formy pracy z dzieckiem zdolnym*. Kierownik tematu prof. zw. dr hab. Wenancjusz Panek. Badania statutowe; Źródło finansowania: Uniwersytet w Białymstoku

Termin realizacji (2004-2010): Badania własne (BW) w ramach tematu *Podmiotowe i społeczne determinanty procesu twórczego*. Kierownik projektu; artykuły w publikacjach i doniesienia z badań w wystąpieniach konferencyjnych. Źródło finansowania: Uniwersytet w Białymstoku

W 2008 r. aplikowałam do kierowania projektem badawczym pt. „Kompetencje twórcze i autokreacyjne w dorosłości (ujęcie rozwojowo-interakcyjne)”, złożyłam wniosek o grant własny z funduszy MNiSW (uzyskał status- niefinansowany).

2014 rok – Projekt: *Innowacyjny model współdziałania instytucji edukacyjnych, opiekuńczo-wychowawczych i organizacji działających na rzecz seniorów. Międzygeneracyjne kształtowanie kompetencji emocjonalnych, społecznych i twórczych*. Projekt opracowany i złożony w ramach programu INNOWACJE SPOŁECZNE (konsorcjum Uniwersytetu w Białymstoku, firmy MDM – Badania i gry społeczne oraz Fundacji „Dojrzały. Między Pokoleniami”). Członek zespołu badawczego projektu we wniosku złożonym w Narodowym Centrum Badań i Rozwoju. Projekt przeszedł pozytywnie ocenę formalną, nie otrzymał dofinansowania (2014).

Biorę udział w pracach Zespołu do identyfikacji i opieki nad uczniami zdolnymi w ramach działań projektu „**Talenty XXI wieku**” organizowanego przez Białostocki Park Naukowo-

Technologiczny, Uniwersytet w Białymstoku (UwB), Politechnikę Białostocką (PB), Centrum Kształcenia Ustawicznego (CKU) i Urzędu Miasta Białystok. Jego realizacja przewidziana jest latach 2014-2020.

Współpracuję z Centrum Kształcenia Ustawicznego (CKU), czynnie uczestnicząc w pracach **Zespołu I – Uczeń – Szkoła – Rodzice – projekt Talenty XXI wieku**. Jestem członkiem Rady Programowej Projektu. Biorę czynny udział w realizacji zajęć edukacyjnych realizowanych w ramach zajęć projektowych.

Nagrody za działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną:

Działalność naukowa została wyróżniona nagrodami J.M. Rektora Uniwersytetu w Białymstoku w latach: 2000, 2005, 2006, 2011.

W 2004 roku otrzymałam nagrodę Rektora Uniwersytetu w Białymstoku za działalność organizacyjną, a w 2013 roku – za pracę dydaktyczną.

W 2014 r został przyznany Medal Komisji Edukacji Narodowej za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania.

Udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism:

Jestem członkiem Rady Naukowej międzynarodowego czasopisma **Creativity Theories – Research – Applications Journal** (www.creativity.uwb.edu.pl).

Wygłoszenie referatów na międzynarodowych i krajowych konferencjach tematycznych:

Działalności naukowo- badawczej towarzyszy aktywność w zakresie prezentacji dorobku w czasie konferencji międzynarodowych i krajowych oraz sesji naukowych. Wyniki swoich badań prezentowałam w formie referatów, uczestnicząc w ponad 70 naukowych konferencjach – międzynarodowych (9) i krajowych (65) (wykaz konferencji wraz z wystąpieniami przedstawiam w załączniku).

Byłam członkiem komitetów organizacyjnych trzech konferencji naukowych i dwóch konferencji naukowo- metodycznych.

Jako osoba reprezentująca Wydział Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku **dwukrotnie** (w 2007 i 2008 roku) **wygrałam konkurs** na zorganizowanie i przeprowadzenie konferencji naukowo- metodycznych we współpracy z Podlaskim Kuratorium Oświaty w Białymstoku.

Jestem współautorem programu studiów podyplomowych: ***Psychopedagogika kreatywności*** oraz autorem opracowania programu studiów podyplomowych (doskonalących) ***Edukacja ucznia zdolnego***.

Sprawuję wieloletnią opiekę (od 2004 roku) nad Kołem Naukowym Kreatywności działającym przy Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku

Opieka nad pracami magisterskimi i licencjackimi: 180 wypromowanych prac dotyczących psychospołecznych uwarunkowań zachowań twórczych i autokreacyjnych, rozwoju twórczej aktywności oraz diagnozy, rozwoju i oddziaływań edukacyjnych dotyczących zdolności i uzdolnień osób w różnych grupach wiekowych (wykaz tematów prac dyplomowych znajduje się w załączniku nr 7). Sporządziłam ponad 170 recenzji prac magisterskich i licencjackich.

W ramach działalności popularyzującej naukę wzięłam czynny udział **merytoryczny w ramach projektu – Ekonomiczny Uniwersytet Dziecięcy (EUD)** Edycja druga (2010) i trzecia (2011). Przygotowanie i realizacja wykładów dla rodziców oraz konsultacje.

W latach 2005-2010 współpracowałam z Akademią Humanistyczno-Ekonomiczną i Instytutem Postępowania Twórczego w Łodzi (oddział w Sejnach). We wskazanym okresie współpraca ta miała miejsce na podstawie umów o dzieło dydaktyczne, gdzie powierzono mi obowiązki nauczyciela akademickiego na studiach pierwszego i drugiego stopnia. W ramach umów o dzieło dydaktyczne realizowałam wykłady, ćwiczenia i seminarium dyplomowe.

Współpraca wieloletnia z Centrum Edukacji Nauczycieli (CEN) (obecnie Centrum Edukacji Ustawicznej) jednostce międzywydziałowej przy UwB, nadającej kwalifikacje nauczycielskie studentom na kierunkach niepedagogicznych (matematyka, fizyka, filologia polska, filologia angielska, filologia wschodniosłowiańska, historia). Obecnie w ramach współpracy z CEU prowadziłam szkolenie dla nauczycieli akademickich pracujących na kierunkach niepedagogicznych.

W ramach doskonalenia warsztatu metodologicznego ukończyłam kursy budowania modeli predykcyjnych z użyciem oprogramowania SPSS (2005,2009) certyfikat Centrum Szkoleniowego SPSS oraz Statistica w badaniach naukowych (2011).

W swoich dalszych pracach badawczych zamierzam aplikować problematykę rozwoju twórczych kompetencji do dwóch projektów: 1. Edukacji do twórczego (auto)rozwoju oraz 2. Edukacji do sukcesu – modelu rozwoju kompetencji/predyktorów sukcesu edukacyjnego i zawodowego. Projekt modelu opracowałam już koncepcyjnie i został przeprowadzony wstępny etap badań z udziałem 200 osób.

Chciałabym również kontynuować naukową eksplorację materiałów biograficznych twórców pod kątem analizy niezwykłości ich doświadczeń, wielowymiarowości transgresji, kryzysów, przełomów życiowych. Kolejną inspiracją i nowym projektem badań, który zamierzam realizować jest *Twórczy rozwój kobiety w narracjach biograficznych z perspektywy transgresyjnej*.

Mam osobiste przekonanie, że ciekawość poznawcza oraz myślenie koncepcyjne poparte pasją naukowo-badawczą, zaangażowaniem emocjonalnym i rzetelnością pozwolą mi poszukiwać nowych odsłon procesów twórczych, ich bogactwa i różnorodności przejawów.

Katarzyna Mordka Anobkiewicz